

D. G. MOLDENHAWERS KATALOG

AF

POVL JOHS. JENSEN

Sjælen i et Bibliotek er dets Kataloger. Paa Det kongelige Bibliotek i København finder man i Skuffer alfabetisk ordnede Sedler, en Seddel for hvert Værk. Og man finder Bøger, hvori alle Bibliotekets Værker er tegnet op, ikke i alfabetisk eller kronologisk Rækkefølge, men efter et fint detailleret System, der lader hvert Værk gaa ind paa sin særlige Plads efter den Funktion, det har i Videnskabens store Helhed. Der findes en saadan systematisk Katalog eller Realkatalog over den Danske Afdelings Bøger, og der findes en over alle Bibliotekets udenlandske Bøger trykte før 1950. En systematisk Katalog over udenlandske Bøger fra og med 1950 er i sin Vorden.

Hvis man tænker sig, at der kommer en Fremmed, ikke en Candidatus juris, men en ulærd Person, som ønsker at vide, hvilke Bøger fra Tiden før 1950 Biblioteket ejer om hollandsk Handelsret, saa vil han ved Hjælp af en lille Vejledning, der ligger fremme, snart finde ud af, at den juridiske Samling findes fortegnet i nogle Katalogbind, der har de og de Numre. Bøgerne er ordnet efter Format, Folianterne staar for sig, Kwartanterne og Oktavbøgerne ogsaa, hver Slags i sine særlige Katalogbind. Slaar han saa op i Bind Nr. 100, hvor de juridiske Bøger in octavo begynder, vil han allerførst blive glædelig overrasket over at se, at Katalogen er affattet paa Latin. Titelen lyder: *Catalogus Bibliothecæ Regiæ Hafniensis sub Auspiciis et Jussu Munificentissimi ejus Evergetæ, Augustissimi Regis Frederici VI^{ti} adornatus.*

Denne Besøgende ved meget vel, at en Hollænder paa Latin hedder *Batavus* og hans Land *Batavia*. Fuld af Fortrøstning bladrer han da i de forskellige Katalogbind. *Jus Romanum* finder han, *jus Francogalli-*

I sin oprindelige Skikkelse er denne Afhandling et Foredrag, holdt 1947 i Det filologisk-historiske Samfund og i Bibliotekar-Sammenslutningen for de videnskabelige Biblioteker.

cum, Anglicum, Germanicum, ja, endog jus Americanum, men intet Steds jus Batavum. Til sidst spørger han formodentlig en Bibliotekar og bliver mindet om, at indtil for nylig udgjorde Holland og Belgien een Stat, hvis latinske Navn er Belgium. Altsaa maa han finde hollandsk Ret under jus Belgicum. Beskæmmet slaar Manden op paa belgisk Ret og finder virkelig der en Række Bøger om hollandsk Ret. Men om Handelsret finder han intet.

Hvis han nu tør, spørger han igen en Bibliotekar, om det dog ikke er mærkeligt, at der under jus Belgicum ikke findes anført nogen Bøger om hollandsk Handelsret. Nej, faar han til Svar, det er ganske naturligt, for i Romerretten findes jo ingen Plads for Handelsret, og Bøgerne i den juridiske Katalog er ordnet efter Romerrettens Systematik, den Ret, der gjaldt i det hellige romerske Rige. Man maa ikke vente, at Krusningerne i den allernyeste Tids Historie allerede har sat Spor i Bibliotekets Kataloger.

Endnu en Gang beskæmmes Manden. Han sætter de juridiske Katalogbind paa Plads og faar anvist et Bind, der staar blandt andre henne imellem Pædagogik og Musik og har til Titel: *Technologia et scientia rei mercatoriæ*. Her finder han til sidst en Bog i Oktav om hollandsk Handelsret.

Jeg nævner dette Eksempel for at vise, hvordan man, naar man benytter den udenlandske Katalog, kan finde sig hensat til Frederik VI's Tid. Den er dog ikke overalt saa gammeldags, for Dele af den er omarbejdet og moderniseret. Katalogen er indrettet af Daniel Gotthilf Moldenhawer, der levede fra 1753 til 1823. Herder var hans Lærer, og han studerede i Göttingen under den store Antikvar og Filolog Christian Gottlob Heyne, ved Georgia Augusta, dengang Tysklands berømteste Universitet og et vidunderligt Lærdomssæde. Paa Heynes anbefaling blev Moldenhawer af A.P. Bernstorff kaldet til Professor i Kiel, og senere, efter en stor Udenlandsrejse, kom han til København, hvor han blev Professor i Teologi og, i 1788, Overbibliotekar ved Det store kgl. Bibliotek.

Moldenhawer er en af de betydeligste Bibliotekarer, der har virket ved Biblioteket. Ikke mindst maa man prise ham, fordi han forstod at forøge Bogbestanden saadan, at den i hans Tid tredobledes. Mange private Bi-

Paa modstaaende Side: Titelblad til Katalogen over romerske Klassikere. Paa Dansk: „Katalog over Det kongelige Bibliotek i København, tilvejebragt paa allerhøjeste Befaling af dets gavmilde Velgører Hans Majestæt Kong Frederik den Sjette. Bind [170] Del [1] indeholdende de romerske Forfattere i Oktav og mindre Formater“. Bind og Del er ikke angivet paa Titelbladet. — Papirformat: 35,7 × 23,5 cm.

Catalogus
Bibliothecae Regiae Haf-
nienfis
sub Aſpiciis et Juſſu
Munificentiffimi ejus Evergetae
Auguſtiſſimi Regis Frederici VII^{ca}
adornatus

Vol Tomus continens

Scriptores Romanos
Forma octava et minori

blioteker indlemmedes helt eller delvis, Thotts, Luxdorpha, Suhms, Hielmstiernes o. fl. Om hans Omsorg for Haandskriftsamlingen handler Dr. Ada Adlers Disputats fra 1917. Paa sine Rejser tog han fra spanske og franske Klosterbiblioteker de Haandskrifter med, som han særlig interesserede sig for. Ejendomsforholdet saa han stort paa, og ved hans Død tilfaldt disse Sager Det kgl. Bibliotek.

Med den stærkt forøgede Bogmasse opstod ganske naturligt en Trang til at faa den systematisk ordnet, og denne Ordning var fuldført, før Biblioteket i 1793 blev offentlig tilgængeligt. En Realkatalog over Udenlandske Afdeling, hvori Ordningen registreredes paa Titelsedler sammenhæftede i Fascikler, blev forfattet af Moldenhawer selv, dog at han i enkelte Fag blev hjulpet af Rasmus Nyerup, som i den Periode, da Katalogen blev anlagt, var først Amanuensis, dernæst Sekretær ved Biblioteket. Blandt Moldenhawers Medarbejdere var, i hvert Fald for Seddelkrivningens Vedkommende, tillige de to Bibliotekssekretærer Barthold Georg Niebuhr og Friedrich Ekkard samt Filologen Børge Thorlacius, der en kort Tid virkede som Volontær. Efter Indlemmelsen af Suhms Bibliotek i 1798 gik Fortsættelsen af den systematiske Seddelkatalog i Staa. I en Aarrække laa Moldenhawers Værk hen uden Revision og Fortsættelse, og først i 1816 gav et kongeligt Reskript Anledning til, at man begyndte at forfatte en fuldstændig Realkatalog, nu ikke paa Sedler, men i Bøger. Arbejdet udførtes paa Grundlag af den gamle Seddelkatalog, og i 1830 var det fuldført. Det er denne Katalog, delvis i mere eller mindre omarbejdet Form, man den Dag i Dag anvender paa Biblioteket. Hovedmændene ved Udarbejdelsen af den var, foruden Moldenhawer selv, saa vidt man kan skønne, de to Sekretærer J. A. Bølling, den senere Bibliotekar, og Christian Molbech. Efter Moldenhawers Død i 1823 lededes Arbejdet af hans Efterfølger i Bibliotekarembedet, E. C. Werlauff, der selv ordnede Suecica.

Hvordan Systematikken saa ud i den færdige Katalog, ved man fra Christian Molbechs Beskrivelse i *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst* III (1829), p. 642 f. Det er denne Beskrivelse, man maa bygge paa, for Moldenhawer har mig bekendt ikke efterladt sig nogen Redegørelse. Det er vigtigt at vide, at Systemet med enkelte specielle Modifikationer fulgte den gamle Seddelkatalog, og at denne Seddelkatalog paa sin Side var blevet til under Inspiration af Göttinger Bibliotekets Katalog.

Universitetsbiblioteket i Göttingen var oprettet i 1734, dets første Bibliotekar var Gesner, den næste Orientalisten og Teologen J. D. Michaelis, der kun virkede et Par Aar, den tredje Heyne, lige fremragende som Filolog og Biblioteksmand og ligesom Michaelis Moldenhawers Lærer.

Moldenhawers Medhjælper Ekkard, som jeg har nævnt, havde en endnu nærmere Tilknytning til Göttingen. Han virkede som Privatdocent ved Universitetet der og var fra 1775 til 1781 Amanuensis ved Göttinger Biblioteket under Heyne. I 1784 tog han Doktorgraden i Göttingen og blev derefter ansat ved Det kgl. Bibliotek i København. Som man ser, er der en ganske nær Forbindelse imellem Universitetsbiblioteket i Göttingen og Det kgl. Bibliotek.

Bibliotekssystemet i Göttingen, som forelaa færdigt i 1755, er udarbejdet af G.F. Matthiae, der var Kustode ved Biblioteket. Sammenligner man hans System med Moldenhawers, ser man, at i begge Kataloger deles Videnskaberne i Teologi, Jura, Medicin og Filosofi. Men i øvrigt har Moldenhawer dels arbejdet helt selvstændigt, dels har han udnyttet andre Systemer. Muligvis har han i Enkeltheder benyttet J.M. Franckes berømte *Catalogus Bibliothecae Bunavianae* (1750-56).

Jeg skal nu nævne Hovedgrupperne i den Katalog, der i 1830, efter saa mange Aars ihærdigt Arbejde, overrakte Kongen. Den falder i følgende sytten Dele:

a Theologia	l Historia literaria
b Jus canonicum	m Literatura linguistica
c Jus civile	n Critica, Rhetorica, Aesthetica, Orationes et Epistolæ, etc.
d Medicina	o Poësis
e Philosophia	p Artes elegantiores
f Physica et Chemia	q Scriptores classici Græci et Latini
g Historia naturalis	r Historia et literatura Suecica
h Mathesis pura et applicata	
i Disciplinæ hist. subsidiariæ	
k Historia	

Det, der maaske først falder i Øjnene, naar man ser paa denne Systematik, er, at Sverige er skilt ud for sig. Man overvejede dengang at oprette en særlig Nordisk Afdeling, et *Bibliotheca septentrionalis*, men endte ved den Ordning, at det dansk-norske Dobbeltmonarkis Bøger holdtes for sig paa Danske Afdeling, medens Sverige blev en Underafdeling under Udenlandske Afdeling.

Men Moldenhawer begynder altsaa med Teologi, Retsvidenskab og Medicin, og derefter følger, fristes man til at sige, hele Resten. Denne Inddeling bygger ikke paa noget filosofisk Grundlag, der er intet spekulativt ved den, for den svarer, som man straks ser, aldeles til den middelalderlige Fordeling af Videnskaberne i fire Fakulteter, den Inddeling, man med den gamle Rækkefølge den Dag i Dag har ved Københavns

Universitet: det teologiske, det juridiske, det medicinske og det filosofiske Fakultet. Hertil kommer ganske vist et matematisk-naturvidenskabeligt, der er udskilt af det filosofiske, og desuden er de statsvidenskabelige Fag flyttet fra det filosofiske til det juridiske Fakultet, som derfor nu hedder det rets- og statsvidenskabelige Fakultet. Det filosofiske og det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet omfatter tilsammen Oldtidens og Middelalderens artes liberales, de frie Kunster, som allerede af Alkuin sammenfattedes under Betegnelsen philosophia. Til denne Inddeling svarer ogsaa de gamle Doktorgrader, i Teologi, Jura, Medicin og Filosofi.

Dette System er saa meget mere mærkeligt, som der i Samtiden forelaa flere kendte Systemer, der ikke blot var praktiske Inddelinger af Videnskaberne, men som var opbyggede paa Grundlag af en spekulativ Videnskabsteori. Jeg behøver blot at minde om Francis Bacons Klassifikation. Han deler Videnskaber og Kunster i tre Hovedgrupper, efter som de har deres Udspring i Erindringen, Forestillingen eller Fornuften. De, der hører under Erindringen, kaldes under eet Historie, de, der hører under Forestillingen, Poesi, og de, der hører under Fornuften, Filosofi. Dette System havde f. Eks. den største Betydning for Diderot og d'Alembert, da de arbejdede paa den store franske Encyklopædi, og det har ogsaa øvet Indflydelse paa flere Bibliotekssystemer. Moldenhawers System er, som man ser, helt anderledes. Det bygger paa Leibniz, som simpelt hen lader sin Bibliotekssystematik svare til den gængse, praktiske Arbejdsdeling ved Universiteterne, og jeg synes, det er et fornuftigt Synspunkt for en Katalog. Leibniz har i sin Egenskab af Bibliotekar ikke sat sig som Opgave at udspekulere en Videnskabernes Encyklopædi, men at indrette Afdelinger, der svarede saa godt som muligt til den Struktur, Videnskaben havde paa hans Tid.

Det er sikkert nok, at Katalogen blev udarbejdet paa Grundlag af en allerede foreliggende Bogbestand, og det giver den en meget konservativ Karakter. Det er det attende Aarhundrede, der afspejler sig i den. At man ganske bevidst har arbejdet ud fra den overvejende gamle Bogmasse uden at bryde sig om de nyeste Tendenser viser en Bemærkning af Molbech. „Det er bekiendt nok“, siger han i sin Bog Om offentlige Bibliotheker (2. Udg., 1829, p. 57), „hvorledes man, særdeles i Tydskland, i den nyere Tid har omstøbt de philosophiske Discipliners formelle Beskaffenhed. Dersom nu en Bibliothekar, der enten selv havde antaget et af de mange tyske Systemer, og deres nye Terminologie, eller dog troede at have fundet en Ledetraad igiennem deres, undertiden mere af Ord, end af Tanker, byggede Labyrinth, ogsaa vilde overføre det valgte

System paa Bøgenes Classification: hvilken Forvirring vilde ikke dette bringe i den hele ældre filosofiske Literatur, indtil Schellings og Hegels Tid; ja hvor umuligt vilde det blive, at indpne de aristoteliske og wolfiske Bogtitler under naturphilosophiske Afdelinger! – Men den med *sin* Videnskab fortrolige og tillige praktisk kyndige Bibliothekar vil derfor ganske rolig beholde de gamle Navne og Rubriker. Han vil hverken udvide *Logiken* efter de Hegelske Grændser; eller bortskære *Metaphysiken*, fordi Ingen mere skriver Systemer under denne Titel. Heller ikke ville de nyere Naturphilosopher og deres sære Bogtitler bringe ham i Forlegenhed. Den hele Naturphilosophie lader han som en Følge, et Anhang til den ældre, saakaldte *Metaphysik*, træde ind i Bibliotheksystemet; og lader den der rolig oppebie kommende Tidens Omskiftninger.“

Inden for Teologien er det ganske tydeligt, at Systemet allerede dengang, Katalogen blev til, var konservativt. Det var Moldenhawers eget Fag, og jeg tror, jeg kan sige, at den teologiske Systematik er udarbejdet med en ganske særlig Finesse. Teologien, som han saa den, var ogsaa særdeles velegnet til at lade sig klassificere, da det var en systematisk Disciplin fra Ende til anden. Naar man kiger i den teologiske Katalog, har man hele den gamle lutherske Ortodoksi for Øje i dens højest udviklede Form. Centrum for det hele er den rene Lære, som den er forkyndt af Luther og Melanchthon og doceres ved Københavns Universitets teologiske Fakultet.

Man begynder i Katalogen meget passende med *Theologia biblica*. Lutheransk Teologi er Skriftteologi, og derfor indleder man med den hellige Skrift og alt, hvad der tjener til dens Udlægning, Isagogik, Kritik, Hermeneutik, Bibelfilologi, hele dette formidable Apparat, hvormed man kan fortolke hver Tøddel i Bibelen, Kirkens faste Grundvold.

Theologia patristica, Patristikken, behandler dernæst Kirkefædrenes Lære. Naar man først har sat Bibelen paa den Plads, der tilkommer den, er det næste Punkt at undersøge, hvordan Kirkens store og anerkendte Teologer har opfattet den, hvordan der er opstaaet en autoritativ Teologi, og hvordan den er kommet paa Afveje. I Patristikken behandles de apostolske Fædre og derefter i kronologisk Rækkefølge Fædrene ned igennem Tiden, Origenes, Augustin o. s. v., lige indtil den lutherske Reformation. Med Reformationen hører Kirkefædrenes Række op, og alt det, de mere eller mindre klart forkyndte, aabenbares nu i større Renhed. Hvor traditionelt man tager Begrebet Kirkefader ses af, at Philo Judæus er med i Rækken. Denne gamle Jøde vilde nok forbavses, hvis han saa sig selv blandt Kirkens Lærere. Grunden er den, at Philon i sin Tid netop blev reddet fra Undergang ved at glide ind blandt Kirkens autoriserede

Skrifter, og denne historiske Kendsgerning kan man altsaa læse ud af Moldenhawers Katalog saa mange Aarhundreder efter.

Det tredie Omraade, den skolastiske Teologi, d.v.s. den middelalderlige Filosofi, betragtes vel ogsaa som en Forberedelse til den lutherske Dogmatik. Man maa ikke lade sig forlede af, at Skolastikken i vore Dage spiller saa stor en Rolle. Den lutherske Ortodoksi har maaske aldrig rigtig vidst, hvad den skulde stille op med den. Det er blevet en forbavsende mager Afdeling af Teologien, fordi saa megen skolastisk Litteratur simpelt hen er anbragt i Filosofikatalogen.

Men nu kommer man til Teologiens Hovedstykke, Dogmatikken. Hvis man vil vide, hvorfor den er kommet til at se ud, som den gør, i vor Katalog, behøver man blot at slaa op i den Haandbog, der er forfattet af Göttinger Universitetets daværende store Teolog Johann David Michaelis, *Compendium theologiae dogmaticae*, og som udkom i Göttingen i 1760. Hele det dogmatiske System har jo ligget meget fast, saa jeg tør paa ingen Maade paastaa, at det netop er Michaelis' *Compendium*, der er lagt til Grund ved Udarbejdelsen af den lutherske Dogmatik i vor Katalog, men i hvert Fald er det morsomt at se den praktisk talt fuldstændige Overensstemmelse. Man kan læse Kapiteloverskrifterne hos Michaelis: om den kristne Religions Autoritet og den hellige Skrift, om Gud, om Treenigheden, om Skabelsen og Verden, om Forsynet, Englene og Udvælgelsen, om Uskyldighedstilstanden, om Synden o.s.v., og i og med det samme har man Overskrifterne i Moldenhawers Katalog. Omtrent den samme Inddeling genfinder man i Moldenhawers *Fader J. H. D. Moldenhawers Theologia revelata dogmatica* (1759).

Det siger sig selv, at Etikken hænger nøje sammen med Dogmatikken. Den kristne Moral maa være forankret i guddommelige Principper, og endnu for Melanchthon var Etikken en Del af Dogmatikken. Det er imidlertid i Overensstemmelse med en almindelig Tendens i Oplysnings-tiden, at der i Katalogen dog findes en speciel Afdeling for Moralteologi.

Efter den systematiske Teologi kommer saa til sidst Kirkehistorien. Selv bag denne teologiske Disciplin ligger der en dogmatisk Struktur. Kirkens Historie er en Demonstration i Tiden af dogmatiske Sandheder, og de kirkehistoriske Bøger er, hvad der dengang var det sædvanlige, anbragt i to Hovedgrupper, Det gamle Testamentes Kirkehistorie og Det nye Testamentes Kirkehistorie. Vor egen Tid er et Led i den nye Pagt, en Del af den Aabenbaring, der er begyndt i Det nye Testamente.

Meget tydelig viser Teologikatalogens ortodokse Karakter sig i Behandlingen af andre Konfessioner. Kættere tituleres som fanatici og be-

handles paa et afsides Sted sammen med Frimurere, Jøder og Muhammedanere. Den polemiske Teologi har en stor Plads med mange udmærkede Rubrikker, f. Eks. *Methodi convertendi Pontificiorum*, Papisternes Omvendelsesmetoder. Det konfessionelle Synspunkt træder i det hele stærkt frem, saa i vore Dage har man ofte det største Besvær med at anbringe en Bog, fordi man absolut maa vide, om Forfatteren er døbt i den lutherske eller den reformerte Kirke.

Jeg har talt om Teologien, fordi den bedre end noget af de andre Fag ligesom giver Atmosfæren omkring Katalogens Tilblivelse. Man faar et Billede af den gamle Ortodoksi, hvis Kategorier Rationalismen ikke havde bragt i Opløsning. Naar man gaar iblandt de teologiske Bøger fra før 1800, fornemmer man virkelig, at Verden er blevet en anden. Problemerne formuleres anderledes nu, og i de gamle Katalogrubrikker trænges nyere Bøger, der slet ikke rigtig kan finde sig til Rette.

Efter det teologiske følger altsaa det juridiske Fakultet. Jeg har allerede omtalt, at den juridiske Systematik er Romerrettens. Ganske som i Teologien er det her det dogmatiske System, der er overordnet de nationale og historiske Synspunkter. Det var fristende at omtale den juridiske Systematik nærmere, for den er ligesom den teologiske meget fin. Men min Sagskundskab er desværre ikke tilstrækkelig, og jeg vil nøjes med en enkelt Bemærkning. I de forskellige trykte Katalogvejledninger, Biblioteket har udgivet, fra og med den, der kom i 1878, og lige til den nyeste fra 1944, regnes den kanoniske Ret med til Teologien. Det viser, at man har mistet Fornemmelsen af den gamle Fakultetsinddeling, for kanonisk Ret er en juridisk Disciplin. Man taler om *jura* eller *utrumque jus*, og dermed mener man *jus civile* og *jus canonicum*.

Det tredie Fakultet, det medicinske, tør jeg slet ikke beskæftige mig med, fordi jeg intet Kendskab har til den medicinske Litteratur. Det kgl. Biblioteks medicinske Bogbestand blev i 1918 flyttet til Universitetsbiblioteket. Denne Udvikling fortsattes, da i 1927 ogsaa de matematiske og naturvidenskabelige Bøger, med visse Undtagelser, blev afgivet, og den afsluttedes, da begge Biblioteker i 1943 kom under samme Ledelse, saa de nu fungerer som Dele af eet stort Universalbibliotek.

Naar jeg nu vover mig ind paa det sidste Fakultets Omraade, det filosofiske, vil jeg nøjes med at plukke et enkelt Fag ud, nemlig den klassiske Filologi, fordi man her har Nøglen til Forstaelse af den filosofiske Systematik.

Paa Heynes og Moldenhawers Tid eksisterede der ikke noget, der rigtig svarede til det, man nu kalder klassisk Filologi, og det fremgaar tydeligt af Katalogen. Fra Middelalderen og Renæssancen havde man Be-

grebet det klassiske. Grækernes og Romernes Frembringelser var paa alle Omraader ligesom Normen for menneskelig Aandsvirksomhed og betegnede et Højdepunkt, hvortil man saa op. Alle Videnskaber havde deres Grundlag i Antikken. Teologien begynder med Bibelen og Kirkefædrene, Retsvidenskaben med den romerske Ret, Medicinen med Hippokrates og Galen, og paa samme Maade i det filosofiske Fakultet, det er, som jeg har sagt, vokset frem af de gamle artes liberales. Hele den filosofiske Systematik i snævrere Forstand med dens Inddeling i Logik, Fysik, Metafysik, Etik bygger paa Antikken. Nu er det selvfølgelig ikke min Mening at paastaa, at man i Göttingen og København paa den Tid, der her er Tale om, dyrkede de syv frie Kunster i middelalderlig Forstand, men der er ingen Tvivl om, at man endnu i det attende Aarhundrede stadig, i langt højere Grad end vi, havde den Fornemmelse, at naar man læste de antikke Auctores, var det i Virkeligheden ens egen Kultur, ens egen Dannelse i dens Begyndelse, man beskæftigede sig med. Det laa i Tidens universelle, europæiske Aand.

Det er dette, der kan begrunde, at man i den filosofiske Katalog finder de klassiske, d. v. s. de græske og latinske, Forfattere samlede for sig i en særlig Afdeling. Det betyder ikke, at Beskæftigelsen med dem udgør et særligt Fag, det, man nu kalder klassisk Filologi, men at man her har det Corpus af Forfattere, der oprindeligt ligger til Grund for alle Studier i det filosofiske Fakultet. I Virkeligheden svarer denne Afdeling i systematisk Henseende altsaa aldeles til Bibelen og Patres i Teologien og til Corpus juris i Retsvidenskaben. De antikke Forfattere staar uden for Systemet. Livius staar ikke paa Linie med en moderne Historiker, der har skrevet om Roms Historie, men sammen med de øvrige Klassikere, skilt ud af den faglige Systematik, og det skyldes en Eftervirkning af den gamle Tankegang, at man i de klassiske Forfattere har det Stof, som det filosofiske Fakultet primært beskæftiger sig med. I hvert Fald er *Fontes* skilt ud som en særlig Gruppe. Ogsaa i de filosofiske Fag finder man det dogmatiske eller rettere normative Synspunkt. Der er ingen Antydning af vor historiske Opfattelse af Antikken som en særlig i sig selv hvilende Kulturepøke.

Naar dette Grundsynspunkt er blevet klart for en, er der ikke flere principielle Vanskeligheder ved den filosofiske Systematik. Fagene staar ved Siden af hinanden i en ganske praktisk Række: Filosofi i egentlig Forstand, herunder Encyklopædi, tillige med Pædagogik, Politik og Økonomik; Fysik og Kemi; Naturhistorie; Matematik, herunder Musik, Astronomi, Arkitektur og Krigsvidenskab; historiske Hjælpevidenskaber, herunder Geografi og Rejsebeskrivelser; Historie; Litterærhistorie;

Sprogvidenskab; de skønne Videnskaber; den skønne Litteratur; de skønne Kunster.

Allerede meget tidligt har man ændret Rækkefølgen inden for de filosofiske Fag. Werlauff meddeler i 1844 en Oversigt, hvoraf det bl. a. fremgaar, at Matematikken er flyttet op foran Fysikken (hvor den nu hele Tiden havde staaet i Foliantrækken), ligesom Litterærhistorien er anbragt efter den skønne Litteratur. De klassiske græske og romerske Forfattere er flyttet op fra den sidste Plads i Rækken og anbragt efter Sprogvidensskaben, som igen følger lige efter Historien, og derved tilsløres naturligvis den oprindelige Konception.

Saadan saa Moldenhawers Katalog ud i sine Hovedtræk. Et smukt og stateligt Værk har det været, en fortrinlig Ramme om Tidens Litteratur. Den eneste Ulempe ved det var, at det var inddelt efter de tre Formater, saa Systematikken blev gennemført i tre Rækker. Men selv dette indebar ogsaa en Fordel. Man behøvede ikke at overholde nøjagtig samme systematiske Orden inden for hvert Format, men kunde lade Ordenen rette sig efter Bogbestanden, hvad man ogsaa gjorde. Derved kommer Systemet til at give et særligt Billede af hver Epoke, den, i hvilken man trykte Foliaer, den, i hvilken Kvartanterne dominerer, og den, der er karakteriseret ved Oktavbøger.

Denne gamle Katalog sluttede om sit Indhold som en Handske om Haanden. At den ikke gør det mere, er aabenbart for enhver, der benytter den, og Grunden dertil er den simple, at Mennesker nu tænker og skriver paa en anden Maade end i Moldenhawers Dage. Jeg kan vise det ved en enkelt Eksempel. Hvis man slaar op i den gamle sprogvidenskabelige Katalog, begynder den med nogle almene sproglige Værker og gaar saa videre med de enkelte Sproggrupper, ordnede paa en Maade, man slet ikke forstaar. Der var dengang ikke noget, der hed sammenlignende Sprogvidenskab, og hvad den har betydet, ser man allerbedst, naar man derefter kaster et Blik i den omarbejdede Sprogkatalog, der er traadt i Steden for Moldenhawers gamle. Sprogvidensskaben faar med Rask og Grimm og Bopp, og hvad de allesammen hedder, et andet Udseende. Man opdager, at Sprog er ikke bare Skrift og Grammatik, men noget levende og lydligt. De vide Udsyn og de store Sammenhænge, Sprogforskerne aabenbarer, fører til en Opfattelse af Historien, man ikke for har haft, ældre Tider og Kulturer ses nu i deres Egenart.

Inden for Oldtidsforskningen ser man Forandringen deri, at den klassiske Filologi i vor moderne Forstand bliver til. Endnu Heyne staar i Hovedsagen paa det gamle Grundlag. Han virkede paa mange Omraader, og over hele hans Virksomhed er der et lærd antikvarisk Præg. Han

studerer Mytologi, Kunstmytologi, Antikviteter o.s.v., men den første, der ganske bevidst ser Studiet af den klassiske Oldtid som et Fag for sig, ikke som et Studium af vor egen Kultur, men som noget, der har sit Formaal i sig selv, er Heynes Elev Friedrich August Wolf, først og fremmest berømt for sine Prolegomena ad Homerum (1795), men ogsaa for tjent af den filologiske Encyklopædi. Wolfs Elev August Boeckh arbejder videre med Encyklopædien, og med ham er Faget fuldt udviklet til en videnskabelig Disciplin paa Linie med andre. I 1877 udkom, efter Boeckhs Død, hans Encyclopädie und Methodologie der philologischen Wissenschaften, og dette Værk har været bestemmende for den følgende Tids Opfattelse af den klassiske Filologis Struktur. Det er den samme Udvikling, der herhjemme fuldføres af Madvig. Han gør Latinen til et dødt Sprog og den klassiske Filologi til en Specialvidenskab, han gennemfører med andre Ord Romantikkens historiske Synspunkt, og dermed faar hele Systematikken i Moldenhawers filosofiske Katalog et Grundskud. Den latinske Dannelse er ikke mere det almene Grundlag for det filosofiske Fakultet. Man kan se det ganske simpelt af, at de latinske Forelæsninger paa Universitetet hører op.

Dette medfører nu ikke, at Katalogen omdannes for den filosofiske Afdelings Vedkommende. Man er aldrig naaet til at drage Konsekvensen af Udviklingen og danne en systematisk Enhed, benævnt klassisk Filologi, der, efterhaanden som de nye Videnskaber tog Form, skulde følges af Afdelinger for romansk Filologi, germansk Filologi o.s.v. Man nøjedes med at lappe paa det allerede foreliggende System. F. Eks. omarbejdede man i Firserne Bindene med klassiske Antikviteter og moderniserede dem lidt. Ved Udarbejdelsen af det oprindelige Bind med Antiquitates gentium Orientalium, Græcorum et Romanorum kunde Moldenhawer benytte sin Faders Einleitung in die Alterthümer der Egyptier, Jüden, Griechen und Römer (1754).

Jeg har nu antydnet, hvordan, i Videnskaben som i Katalogen, et historisk Synspunkt brydes med det gamle normative. Og det er en Udvikling, man finder overalt. Inden for Teologien gaar det jo saadan, at det, man kalder den liberale Teologi, i Løbet af det 19. Aarhundrede sprænger de gamle dogmatiske Rammer og begrunder en historisk Opfattelse. Bevægelsen begynder tidligt og naar vel et Højdepunkt i Harnacks og Loisy's Forfatterskaber. Denne Udvikling har selvfølgelig bevirket en stærk Spænding i den teologiske Katalog. For historiske Synspunkter er der ingen Plads i det gamle System, og de Bøger, der forfægter de liberale, historiske Ideer, maa derfor anbringes paa en meget kunstig Maade. Jeg kan nøjes med at nævne et enkelt illustrerende Eksempel.

Bøger om Det nye Testamente, og f. Eks. ogsaa en Serie som Neutestamentliche Forschungen, anbringes under Theologia Novi Testamenti, der er underordnet Systemata theologiæ dogmaticæ, som igen er en Underafdeling af Theologia dogmatica Lutheranorum. Dette Eksempel kunde, som enhver, der benytter Katalogen, ved, forøges med utallige andre inden for de fleste Videnskaber.

I den filosofiske Afdeling har man søgt at imødekomme det nittende Aarhundredes Videnskab ved at omarbejde en Række Katalogbind og føje nogle nye ind. Jeg har nævnt, at man omarbejdede Bindene med klassiske Antikviteter, men den vigtigste Fornyelse, inden H. O. Lange tiltraadte Embedet som Overbibliotekar i 1901, var, at man iblandt de historiske Hjælpevidenskaber anbragte en Katalog omfattende Ethnografi, Kulturhistorie, Religionsvidenskab og Folklore. Det er karakteristisk, at man gør det paa den Maade. I disse Fag har man netop alt det nye, der er kommet frem, Studiet af Folkenes, Religionernes og Kulturerens Egenart. Det er umuligt at bringe disse Fag i Harmoni med det gamle fra det 18. Aarhundrede stammende System, og de anbringes derfor paa en ganske udvortes Maade sammen med Kronologi, Palæografi og lignende. Man bevarer saaledes stadig den gamle Ramme, men den er unægtelig udnyttet meget kunstigt.

Udviklingen fra den gamle til den nye Tid kan ogsaa illustreres ved Hjælp af Katalogens Sprog. Det er en Selvfølge, at den i sin Tid blev skrevet paa Latin. Latinen var i det attende Aarhundrede endnu et levende Sprog, Videnskabens naturlige Tungemaal. Man havde, som sagt, endnu ikke gjort Filologien til et særligt Fag, det latinske Sprog var med andre Ord ikke først og fremmest et Studieobjekt, men et Redskab. Moldenhawer holdt sine teologiske Forelæsninger paa Latin og var kendt for sit levende latinske Foredrag. I hvor høj Grad han personlig har Ansvaret for Katalogens Sprog, ved jeg ikke, men man finder i hvert Fald her den gode gamle Latin, fungerende som et nyttigt Tankens Redskab. Der er ikke nogen taabelig Bestræbelse for at kopiere Cicero. En Rubrik hedder f. Eks. *Leges speciales Anglo-Britannicæ & Tractatus de singulis juris Anglo-Britannici materiis*. Den følgende: *De dominio nec non emtione et venditione ex jure Anglo-Britannico*. Det er fornuftig Brug af Latinen. Man er ikke bange for at bruge de Ord, der nu engang skal til, der tales f. Eks. et Sted *de imperialismo*. I andre Tilfælde maa man dog gribe til Omskrivninger, ikke mindst i Samfundsvidenskabens Litterær Ejendomsret udtrykkes f. Eks. paa denne Maade: *de libris alienis furtim typis exprimendis*. Somme Tider maa man tilføje en fransk Oversættelse: *de statu Francogalliæ politico (statistique)*, senere glider Ordet ind i Lati-

nen: de statu regni et populi Anglicani s. descriptiones statisticae Magnae Britanniae p.p. I den teknologiske Katalog har man ligefrem tilføjet danske Oversættelser. Man har ikke turdet stole paa, at Folk uden videre vidste, at amyli et pulveris farinacei factura betød Stivelse- og Puddertilvirkning.

Under Overbibliotekar Chr. Bruun drog man Konsekvensen af, at Latinen var afgaaet ved Døden. Han skriver om det i Aarsberetningen for 1882-83 (p. CCVII): „Det Sprog, i hvilket Bibliotheket taler til Publikum igjennem Kataloget, er det latinske. Alle Titelblade, Indholdsfortegnelser, alle Bemærkninger og Notitser føjede til Bogtitlerne (gjen-givne i Bøgenes Sprog) ere paa Latin, og Titlerne paa alle Bøger i sjældnere Sprog – arabisk, indisk, russisk, serbisk o.s.v. – ere oversatte paa Latin. Dette faldt ganske naturligt, da man i 1816 begyndte paa at affatte Kataloget, da var Latin kjendt og forstaaet i vide Kredse. Nu er Forholdet et andet, det latinske Sprog er blevet trængt tilbage, Kjendskabet til det er formindsket. Bibliotheket er desuden ikke anlagt alene til Brug for Latinere, og Manglen paa Kundskab i Latin maa altid have været en Hindring for mange i at bruge Kataloget. Ja, det maa tilstaa, at Bibliotheks-Personalet selv, der dog daglig omgaas med Kataloget og saaledes skulde kjende det til fulde, maa benytte et latinsk Lexikon for at forstaa dets Sprog. Derfor findes ogsaa undertiden i Katalogernes Indholdsangivelser det danske Ord føjet til, som er oversat paa Latin. Det latinske Sprog volder ogsaa Vanskeligheder ved Oversættelsen af Titler paa Nutidens Bøger skrevne i Sprog, som ikke ere almindelig bekjendte; det er undertiden smaa Kunststykker, som præsteres, og dog tilfredsstillende disse ikke altid; det hændes, at der maa foretages en lexikalsk Undersøgelse, for at forstaa de fra forskjellige Sprog oversatte Titler. Disse Besværligheder have været følt længe, og Ønsket om en Forandring er ofte blevet bragt paa Bane blandt Bibliothekets Personale.“

Med disse Ord motiverer Bruun, at han i de omarbejdede Katalogbind gaar over til at benytte det danske Sprog. Det er besynderligt at se den Udvikling, der er foregaaet siden Moldenhawers Dage. Latinen er gaaet ud af Brug, ja, kan næppe forstaaes. Jeg kan dog ikke lade være at tro, at Bruuns Skildring er meget overdreven. Endnu i vore Dage er det sjældent, det latinske Sprog føles som en alvorlig Hindring ved Benyttelsen af Katalogen. Men Bruuns Ord registrerer alligevel en Udvikling, der er det mest haandgribelige Udtryk for det, jeg i det foregaaende har skildret, Opløsningen af den gamle latinske, normative Dannelses-

Under Overbibliotekar H. O. Lange fortsætter Omarbejdelsen af Katalogen. Hans Plan var aabenbart ved radikale Bearbejdelser at lade

Katalogværket følge med Tiden. Det væsentligste, der skete, var, at Filosofi, Samfundsvidenskab, Geografi, Asiens og Afrikas Historie samt Religionsvidenskab blev bragt mere i Overensstemmelse med Tidens Krav. Han indførte ogsaa den tekniske Forandring, at de tre Formater paa disse Omraader blev katalogiseret under eet.

Hele dette Moderniseringsarbejde kan man med Rette kritisere. For det første har det vist sig, at det med den Arbejdskraft, der staar til Raadighed, er teknisk uigennemførligt. En stor Del af Katalogen har stadig den Form, Moldenhawer har givet den, medens Resten mere eller mindre tydeligt er formet efter eller tillempet nyere videnskabelige Synspunkter. Men ogsaa sagligt kan man kritisere en gennemført Modernisering. Bag ved en saadan Bestræbelse ligger Forestillingen om en universel Katalog, der til enhver Tid kan rumme hele den eksisterende Bogmasse. Men hvis man prøver paa den Maade at lade Katalogen følge med Tiden, opnaar man i Virkeligheden ikke andet, end at den ikke passer til nogen Epokes Litteratur. Princippet i den gamle Katalog er, at den afspejler sin Tids videnskabelige Struktur. Hvis man stadig omarbejder den, kommer den ikke mere til at vise et Lærdomsbillede, men nærmer sig til noget i Retning af det moderne Decimalsystem, og den rigtige og naturlige Systematik tilsløres eller ødelægges.

Nu maa man selvfølgelig ikke glemme, at Katalogen først og fremmest skal være en Brugsgenstand. Meningen er, at man uden alt for stor Besvær skal kunne finde frem til det Emne, man søger. Spørgsmaalet er da, om vor Katalog, som den er nu, er særlig vanskelig at finde sig til Rette i. Det, den almindelige Benytter af Biblioteket forbavses over, er som Regel Systematikken i de historiske Katalogbind. Det er ogsaa lidt ejendommeligt, at man skal søge Czechoslovaakiets Historie under Kongeriget Bøhmen i det østerrig-ungarske Monarki og Grækenland under Tyrkiet. Men i Praksis betyder det meget lidt, man kan nu engang ikke lave Historien om, hvor meget man saa forandrer paa Katalogen. Jeg er fristet til ogsaa her at citere en fornuftig Bemærkning af Molbech. „I historiske Discipliner derimod (f. Eks. i den specielle Statshistorie, og den dertil hørende Statsbeskrivelse eller politiske Geographie) ville politiske og geographiske Forandringer jævnlig indtræde i det virkelige Liv, som vel i Videnskaben selv finde deres Plads, og virke paa Orden og Fremstilling af mangehaande Materier; men som, overførte paa Bibliotheksystemet, kun vilde frembringe Forvirring, Tidsspilde og indviklede Vanskeligheder, uden mindste væsentlig Nytte. Derfor kan det i visse Tilfælde være ligesaa nødvendigt, i et Bibliotheks historiske Fag at vedligeholde endog recent afskaffede politiske og historiske Inddelinger, som det i andre kan

være rigtigt og nødvendigt, at indføre og følge det Nye. Saaledes kan f. Ex. *Tydscklands* gamle Inddeling i Kredse vel uden Skade vedligeholdes i et Bibliotheks geographiske og historiske Literatur, hvor den engang var indført; og en Mængde ældgamle, men i vor, paa Papiret retfærdige og legitime Tidsalder opslugte, og af den virkelige Geographie udslettede Stater have i et Bibliothek en aldeles *nødvendig* historisk Existents. Hvilken latterlig Forvirring vilde det give, om man skulde søge Erkestifterne Cölns og Triers Historie under Kongeriget *Preussen*, Bispedømmet Münster under *Hannover*, eller den Venetianske Historie under Rubriken *Østerrige!* Eller hvorledes vilde en Bibliothekar komme til Rette med at dele Kongeriget Polens Historie, saaledes som Staten er deelt? Hvor- megen forgieves Umage har derimod den Bibliothekar sparet sig, der ikke, i vort Aarhundredes første Decennium, af encyklopædisk Iver lod sig forlede til at incorporere Hollands, en stor Deel af Tydscklands og næsten hele Italiens Historie under den *franske*, eller til at gjøre nye Rubriker for Kongeriget Westphalen og Storhertugdømmet Warschau Historie. – Andre politiske Forhold, især nye selvstændige Staters Opkomst, ville derimod ogsaa gjøre Forandringer i et Bibliotheks Classification nødvendige. Saaledes maatte efter 1783 ethvert Bibliothek optage en ny Rubrik for det forenede Nordamericas Geographie og Historie; og ikke anderledes vil det nu gaae med de nye Stater i det forrige spanske America.“ (Om offentlige Bibliotheker, 2. Udg., 1829, p. 57).

Katalogen er, efter mine Erfaringer, i høj Grad praktisk anvendelig, som den er. Men dermed er ikke sagt, at den er saa forfærdelig nem at have med at gøre. Man vil gerne i vore Dage kunne anbringe en Bog paa flere Steder i Systemet, fordi det ofte er vanskeligt at afgøre, om et sagligt, et historisk, et biografisk eller et topografisk Kriterium skal afgøre Placeringen. Men Moldenhawer har betragtet Bøgerne som Sten i Videnskabens store Bygning, hver havde sin Plads og sin Funktion, og derfor maatte den ogsaa have een bestemt Plads i Katalogen, Katalogen, der afspejlede den videnskabelige Arkitektur.

Da Rigsbibliotekar Svend Dahl besluttede at begynde en helt ny Katalogrække med Aaret 1950, sikrede han derved Moldenhawers Katalogværk baade som et nyttigt Redskab og som et lærdomshistorisk Monument. Man har nu standset det mere og mere fortvivlende Arbejde paa at omdanne Katalogen. At pleje den i dens nuværende Skikkelse og lægge de talrige Skrammer, den i Tidens Løb har faaet, er imidlertid heller ingen helt ringe Opgave. De Bøger, der ganske aabenbart er blevet ført ind et galt Sted, er ikke det største Problem. Værre er det, at de fine Inddelinger ofte ikke er angivet, men kun fremgaar efter et nøje

Studium af, hvordan de ældste Bøger er indført. En saadan skjult Finesse har ført til, at mange Bøger i Tidens Løb er blevet anbragt urigtigt. Nødvendigt for Katalogens Restauration er det at efterspore overalt i de gamle Partier, hvilke Principper Moldenhawer har fulgt, og hvilke Forbilleder han har benyttet.

LITTERATUR

Den moldenhawerske Katalogs Historie er mere udførligt behandlet i min (utrykte) 'Betænkning om den systematiske Katalog over Det kongelige Biblioteks Udenlandske Afdeling afgivet til Rigsbibliotekaren den 1. Oktober 1944'. Supplerende Bemærkninger findes i mine Betænkninger til Rigsbibliotekaren af 10. Aug. 1945, 21. Marts 1946, 24. Maj 1946, 19. Marts 1949 og 30. September 1952. I den førstnævnte Betænkning er anført det Kildemateriale, der er mig bekendt. – De vigtigste trykte Skrifter er følgende: E. C. Werlauff: Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn (1825, 2. Udg. 1844), tillige med den der anførte Litteratur. – Chr. Bruun: Det danske Katalog i det store kongelige Bibliothek (1875). – Samme: Erindringer fra det gamle kongelige Bibliothek (1906). – Bruuns, Langes, Petersens og Dahls Aarsberetninger, der omfatter Tiden 1864–1947. – Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvesen (1927). – Albert Fabritius: Det kongelige Biblioteks Embedsmænd og Funktionærer 1653–1943 (1943). – Wilhelm Fuchs: Zur Theorie und Praxis des Realkatalogs, Untersuchungen über wissenschaftliche Bibliotheksordnung (Göttingen 1941), hvori to Tillæg: Der Göttinger Realkatalog og Zur Würdigung von Georg Matthiae's Ordo Catalogi librorum Materialis secundum quem Bibliotheca Universitatis Georgiae Augustae Publica alias Buloviana collocata est. – Cf. ogsaa mit Foredrag om internationale Kataloger, Det femte nordiske Biblioteksmøde i København 1947 (1948), p. 166–177.